

Esophagus

Jóhann Heiðar
Jóhannsson
Netfang:
johannhj@landspitali.is

SIGURBJÖRN BIRGISSON, MELTINGARSÉRFRÆÐINGUR, hringdi og spurði hvert væri íslenska heitið á **esophagus**. Undirrituðum þótti sem meltingarsérfræðingnum væri farið að förlast illilega og svaraði án mikillar umhugsunar að það væri **vélinda**. Sigurbirni var greinilega brugðið við svarið þó hann tæki því af sinni alkunnu stillingu. Hrossahlátur heyrðist hljóma á bak við Sigurbjörn og síðan fylgdi upphrópunin: „Vissi ég ekki!“. Þar var þá að verki annar meltingarsérfræðingur, Ásgeir Böðvarsson, og undirritaður fann að meira bjó undir en í ljós hafði komið við sakleysislega spurninguna. Í skyndingu var komið á þriggja manna símtali og málið reifað og rætt. Sigurbjörn var að sjálfsgöðu búinn að fletta upp í Íðorðasafni lækna, en þar stendur skírum stöfum að íslenska heitið sé **vélindi**. Þetta hafði Sigurbjörn viljað staðfesta með símtali við sérfróðan orðanefndarmanninn, sem nú brást honum illilega. Til þess að bjarga heiðri sínum myndaði undirritaður, fæddur Siglfirðingur, fljótt bandalag með Þingeyingnum Ásgeiri til að sannfæra Sigurbjörn, borinn og barnfæddan Reykvikínginn, að hér gæti verið um að ræða norðlensku annars vegar og sunnlensku hins vegar. Sigurbirni þótti greinilega ekki mikið til koma um Norðlendingabandalagið og vildi einfaldlega fá að vita hvort réttara væri **vélinda** eða **vélindi**. Í

fyrirhuguðu fræðsluátaki um **bakflæði** yrði annað hvort talað um **vélindisbakflæði** eða **vélindabakflæði** og vildi Sigurbjörn nota það sem réttara reyndist. Símtalinu lauk í bróðerni eftir að undirritaður hafði lofað að rannsaka læknisfræðilegar heimildir og hinir málvenju í hópi starfsbræðra sinna.

Vélindi

Undirritaður kannaði fjölmörg læknisfræðileg rit sem gefin höfðu verið út á Íslandi á árunum 1884 til 1969. Í öllum var notuð orðmyndin **vélindi** (vjelindi í þeim elstu). Sama gerðu Íslensk læknisfræðiheiti frá 1954, Íslensk líffæraheiti frá 1956 og Íðorðasafn lækna, E-heftið frá 1991. Hjá

Orðabók Háskólans fengust þær upplýsingar að sú orðmynd væri frá fyrri hluta 17. aldar og því upprunalegri og „réttari“ en **vélinda**, sem væri frá síðari hluta 19. aldar. Með þessa vitneskju að vopni hafði hann aftur samband við meltingarsérfræðingana og tjáði þeim að réttara væri að nota heitið **vélindi**. Lokasetningin í röksemdafærslunni var þessi: „Við verðum víst að láta Íðorðasafnið ráða!“

Vélinda

Nú var komið að Ásgeiri Böðvarssyni að gefa sig ekki. Hann hafði á fundi með öðrum meltingarsérfræðingum spurt hvora orðmyndina þeir notuðu og sögðust þeir allir nota heitið **vélinda**. Ásgeir bætti því við að ólíkt liprara væri að tala um **vélindabakflæði** heldur en **vélindisbakflæði**. Undirritaður var í hjarta sínu sammála en vildi láta fræðilegar röksemdir ráða.

Aftur var leitað ráða og enn var farið í bækur. Hjá Íslenskri málstöð fékkst það álit að orðmyndirnar væru jafngildar, báðar „réttar“. Í Orðsifjabókinni frá 1989 má finna orðmyndirnar *vélinda*, *vélindi*, *vélendi*, *vælindi*, *vælinda* og *vælunda*. Þrátt fyrir að bent sé á tengsl við ákveðin orð í skyldum málum er orðfræðilegur uppruni talinn óviss. Hjá Orðabók Háskólans var víðruð sú skýring að breytingin frá **vélindi** í **vélinda** hefði sennilega orðið vegna áhrifa frá öðrum líffæraheitum sem enduðu á -a, *auga*, *eista*, *hjarta*, *lunga*, *nýra*. Sama má líklega segja um breytinguna frá **milti** í **milta**. Eftir að hafa einnig skoðað orðabækur þóttist undirritaður geta sett fram þá kenningu að orðmyndin **vélinda** ætti vaxandi fylgi að fagna og væri orðin ráðandi. Því til stuðnings má benda á að Íslenska alfræðiorðabókin frá 1990 og Ensk-íslensk orðabók frá 1991 (báðar reyndar frá Erni og Örlygi) birta eingöngu heitið *vélinda* og að Íslensk orðabók Máls og menningar birtir það sem aðalheiti þó báðar orðmyndirnar séu tilgreindar.

Niðurstaðan varð að lokum sú að orðmyndin **vélinda** skyldi notuð í fræðsluátakanu *Vitundarvakning um vélindabakflæði*.

Dægradvölin

Dægradvölin í síðasta pistli var úr ritlingi eftir Helga Skúlason, augnlækni á Akureyri. Hann ber heitið: UM GLAUKOMBLINDU.

Leiðbeiningar fyrir almenning, og var gefinn út árið 1933. Úr síðustu setningunni var sleppt tveimur orðum: „- - að ekki sje allt með felldu hvað *sjón þeirra* snertir - -“. Dægradvöl III er enn eldri. Spurt er um höfundinn og viðfangsefnið.

Dægradvöl III.

„Opt hef jeg haft með þann bannsettan kvilla að gjöra, en aldrei gjört neitt að gagni við hann fyr en nú nýlega á einum sjúkl. Þetta er einn af þeim sjúkd. sem er algjörl. kirurgiskur, en meðöl eru allajafna brúkuð við, þó þau vissulega sjeu með öllu bráðónýt. Jeg hef sagt sjúkl. mínum það afdráttarlaust, en af því operat. er nokkuð hættuleg og hefur ekki tíðkast hjer, svo jeg viti, þá hafa sjúkl. veigrað sjer við henni.“